

Ray Suen

MINNETALE OVER PROFESSOR BERGE RAGNAR FURRE

holdt på møte
20. oktober 2016

av professor Aud V. Tønnessen

Berge Ragnar Furre døde den 11. januar i år, 78 år gammel, etter lengre tids sykdom. Med ham er en ruvende skikkelse i norsk akademia, kultur, kirke og politikk gått bort. Uttrykk som bauta og åndshøvding kan fort klinge hult, men i Berge Fures tilfelle er de sakssvarende. Det samme gjelder begrep som hedersmann og folketaler. Han var ukorrupt i det faglige så vel som i det politiske. Han hadde evnen til å holde forsamlinger fanget, enten det var femten eller flere tusen tilhørere. Han satte tydelige spor etter seg. Gudleiv Forr har i sin artikkel om Furre i *Norsk Biografisk Leksikon* sagt det slik: ”Berge Furre hadde tre karrierer i norsk samfunnsliv. Han var politiker og stortingsrepresentant, han var forsker, forfatter og professor i historie og kirkehistorie, og han var kirkepolitiker og forkynner. Dessuten var han aktiv i målrørsla. Berge Furre var med på å skape norgeshistorie, og han har skrevet den.”

Soga om Berge Furre, for å låne fra tittelen til hans store verk *Soga om Lars Oftedal*, saga om Berge Furre er en storslått biografi og kulturhistorie, en fortelling om det 20. århundrets samfunn og kirke, mobilitet, om store endringer, om enkeltmenneskets påvirkningsmuligheter, om verdier, tro og valg som fikk avgjørende betydning for fag, politikk og kirke. Så mange forhold kan og burde nevnes i en slik biografi. Jeg må avgrense meg til å konsentrere meg om Fures vitenskapelige arbeider og profil. Og med det samme jeg har sagt det, må jeg føye til at hans faglige virksomhet alltid hang på det nærmeste sammen med hans politiske syn og arbeid. Det er heller ikke alltid enkelt å si om hva som påvirket hva, om det var politikken som

ga retning til det faglige eller omvendt. Problemstillingen er da også stilt feil, for det var sammenhengen mellom disse som ga retning og innhold til begge deler.

Berge Ragnar Furre ble født den 13. april 1937 på Sjernarøy i Ryfylke, som eneste sønn til ingeniør Berge Bergesen Furre og sekretær Else Otilie Tjomaas. Da faren døde i 1951, flyttet han med sin mor til Oslo. Der tok han artium på Oslo Katedralskole. Han var en bråmoden ung mann, en som visste hvor han kom fra. Etter en sommerferie på Sjernarøy vendte han tilbake til hovedstaden som målmann og vaklet aldri i sitt valg. De kristne verdier og den grunnleggende solidariteten med bygda og småbønder ga hans virke en radikalitet. Min kollega Dag Thorkildsen har plassert denne radikalitet i tradisjonen til Hans Nielsen Hauge, en Hauge som Furre selv skrev flere fagartikler om og som han, i likhet med Halvdan Koht, plasserte i tradisjonen til "Lofthus-opprøret og norsk bondereising".

Som ung teologistudent på Universitetet i Oslo på 1950-tallet ble kombinasjonen av teologistudier og politisk venstreradikalisme i liten grad verdsatt eller forstått. Å kombinere teologistudier med sosialistisk engasjement var krevende før 1968-generasjonen. Det kirkelige og teologiske miljøet var den gangen gjennomgående konservativt politisk, og i de studentsosialistiske kretser sto ikke teologi høyest i kurs. Furre søkte derfor ut, i første omgang til politikken, til den intellektuelle kretsen rundt Orientering og til Sosialistisk Studentlag. Vel kjent er hans rolle i påskeopprøret i 1958, da Sosialistisk Studentlag utfordret Arbeiderpartiets nokså autoritære ledelse ved å få et flertall av partiets stortingsrepresentanter til å undertegne et opprop mot at Vest-Tyskland skulle få atomvåpen. Den mektige partisekretær Håkon Lie ble rasende og sørget for at en rekke personer ble ekskludert, deriblant Furre. Det ga støtet til etableringen av Sosialistisk Folkeparti i 1961 med Furre som partisekretær. I 1964 vendte han imidlertid tilbake til universitetsstudier, dog ikke til teologi, derimot historie.

Hovedoppgaven hans fra 1968 het *Mjolk, bønder og tingmenn. Studiar i organisasjon og politikk kring omsetninga av visse landbruksvarer 1929–1930* kom ut som bok i 1971. Den la grunnlaget for hans første akademiske karriere. Det nyetablerte Universitetet i Tromsø rekrutterte ham først som universitetsstipendiat i historie i 1969. Siden virket han som universitetslektor, dosent og professor samme sted. Forelesningene hans om norsk historie fra 1905–1940 kom ut i bokform. Senere skulle dette arbeidet danne grunnlaget for standardverket *Vårt hundreår. Norsk historie 1905–1990*, som kom ut første gang i 1991. Arbeidet kom i flere utgaver, etter hvert også under tittelen *Norsk historie. Industrisamfunnet – fra vokstervisse til fram-*

tidstvil. Det er ikke få norske historiestudenter og historikere som er blitt formet og preget av Fures poengterte analyser av det moderne Norge. Uttrykket "den sosialdemokratiske orden" er Fures presise betegnelse av epoken fra 1952–1977, tuftet på Arbeiderpartiets politiske prosjekt om en sterk stat, styringsvilje, omfattende økonomiske overføringer med sosial utjevning som mål, full sysselsetting, markedsregulering, statlig ansvar for kultur, for å nevne noe. Dette var ikke politisk nytt og heller ikke eksklusiv Arbeiderparti-politikk, men kombinasjonen og styrken i særtrekkene gjorde at man ifølge Furre kunne snakke om en ny orden. Og denne orden var både "eit visjonært politisk prosjekt, ein hegemonisk samfunnsideologi", og den var "etterkrigstida si store forteljing om seg sjølv".

Parallelt med den akademiske karrieren som faghistoriker fortsatte Furre å være aktiv i politikken. Han satt på Stortinget for Sosialistisk Venstreparti fra 1973–1977. Forbindelsen mellom fag og politikk var tydelig. I landbrukskomiteen bidro han til det såkalte 'jamstillingsvedtaket' som sikret bønder inntekt på nivå med industriarbeidere.

På 1980-tallet vendte Berge Furre tilbake til teologien. Veien gikk gjennom den ruvende biografien om presten, politikeren, vekkelsespredikanten, gründeren og avismannen Lars Oftedal. *Soga om Lars Oftedal* kom i to bind i 1990, det ene besto kun av fotnoter. Her skildret han et viktig tema i sin kirkehistoriske forskning, nemlig lekmannsbevegelsen og vekkelsene, og han gjorde det med det overskudd av formidlingsglede som kjennetegnet alt hans vitenskapelige virke. Verket var en fordypping av norsk kirke- og samfunns historie og gjorde det som en god biografi gjør, lot livsløpet til ett menneske bli et prisme som ga forståelse av en tid, en kultur og et samfunn.

I 1991 ble Furre kalt til stillingen som professor i teologi ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo, innenfor faget kirkehistorie. Her bidro han til en fornyelse av kirkehistorien gjennom en tydeligere empirisk inngang i et fag som i stor grad hadde vært idéhistorisk preget. Som politiker hadde han utmerket seg med helt sjeldne talegaver. Dette kom nå studentene til gode. Han ga alt i forelesningene og brydde seg ikke om det kun var et par håndfuller til stede, og han var alltid forberedt ned til minste komma. Klartenkt, skarp og retorisk, ja, men også uhøytidelig, ujålete, alt annet enn pompøs, og ikke minst nærværende, dypt engasjert og fascinert av studentenes liv og levnet. Han svermet for dem, og de for ham. Han var på alle studentfester som han ble invitert til.

Som kirkehistoriker fikk Furre anledning til å fordype seg i historien om Hans Nielsen Hauge, og tok Hauge med seg ut i kampen mot EU på 1990-tallet. Han leverte viktige bidrag til fortolkningen av forholdet mellom kirke

og stat. Også her var det samgang mellom fag og kirkepolitikk. Furre hadde en mesterlig evne til å trekke de lange linjer i historien, uten å miste de viktige detaljer av syne. Han hadde en evne til å ordne, analysere og fortelle, slik at man virkelig fikk forståelse av utvikling og endring. Hvorfor falt religionsfriheten ut i de siste redigeringer av Grunnloven? Var det en tilfeldighet, slik mange har hevdet? Berge Furre pekte på at nesten selvsagte, som mange før hadde oversett, nemlig at det i 1814, i overgangen fra eneveldet, var umulig å tenke seg at samfunnet kunne holdes sammen som fellesskap uten å være tuftet på én statsbærende religion, nemlig den evangelisk-lutherske.

Det skjedde et vendepunkt i Fures akademiske liv da han fylte seksti i 1997. Han lærte seg portugisisk og reiste på forskningsopphold på Escola Superior de Teologia i Sao Leopoldo i Brasil. Som del av flere Forskningsråd-støttede prosjekter ved Det teologiske fakultet på 1990- og 2000-tallet som tok for seg nye religiøse strømninger i en globalisert verden, studerte Furre den raskt fremvoksende pinsevevnenbevegelsen i Brasil religiøst, sosialt og politisk. Han deltok på møter, observerte og registrerte en kristendomsform som sto fjernt fra hans egen teologi, samtidig som hans sympati med de fattige ga ham et åpent blikk for hvordan løfter om rikdom og individuell lykke kunne ha et slikt gjennomslag og skape trøst og håp. I norsk sammenheng var Furre en pioner i undersøkelsen av nypentekostalismen, og han viste hvordan denne bevegelsen var med på å endre det politiske kartet i Brasil. I Brasil stiftet han også nærmere bekjentskap med Bevegelsen for de jordløse landarbeidere, MST, og opplevde hvordan kristent engasjement gikk sammen med sosialisme og ansvar for miljøet, slik det hadde gjort hos ham et langt liv. Fures formidling av utviklingen i Brasil kom også studenter og ansatte på Det teologiske fakultet til gode, ikke minst gjennom skjellsettende ekskursjoner. Men i Brasil oppdaget man også Furre. Han talte til ti tusen på et stormøte i regi av MST, og han talte på portugisisk. Boken *Vårt hundreår. Norsk historie 1905–1990* ble oversatt til portugisisk, gitt ut i Brasil og lest av ledende politikere på venstresiden som hentet inspirasjon fra den norske modellen og sosialdemokratiet.

Det er ikke lett å fatte seg i korthet i en minnetale over Berge Furre. Det er så mye som må forbli unevnt, men likevel kan det være grunn til å nevne en del hendelser og saker mer summarisk og på den måten vise bredden i hans virke og kompetanse. Han var tungt engasjert i målsaken og var styremedlem i Noregs Mållag 1968–1970, redaktør i tidsskriftet *Syn og Segn* 1966–1971, og han ledet styret til Det Norske Teater fra 1997–2004. I kirkelig sammenheng gjorde han seg gjeldende gjennom en rekke verv, blant

annet som styremedlem i Kirkens Bymisjon 1991–2000. I perioden 1998–2002 deltok han i et utvalg oppnevnt av Kirkerådet som utredet forholdet mellom kirke og stat. Han satt i Nobelkomiteen fra 2003–2008. Furre mottok en rekke utmerkelser, blant annet Fritt Ord-prisen i 2003.

Vel kjent er Berge Fures deltakelse i Stortingets granskningskommisjon for de hemmelige tjenester (1994–1996). Mens han selv deltok i en undersøkelse av om det hadde foregått ulovlig overvåking av norske borgere, ble det kjent at han selv var blitt overvåket mens han deltok i arbeidet. Furre ble renvasket for mistanker om at han skulle hatt ulovlige forbindelser med øst-tyske Stasi, men i kjølvannet av skandalen måtte både leder for Politiets Overvåkingstjeneste gå av, og det samme måtte justisminister Grete Faremo.

Berge Fures vitenskapelige grundighet var alltid preget av en vilje til å formidle. Det spørres i dag etter vitenskapens samfunnsbetydning, dens relevans, dens ‘impact’ – for Furre var veien mellom forskning og politikk åpen, og han hadde innflytelse. At forskningen skulle ha relevans for politikken, var ikke et spørsmål som han stilte seg, men noe han tok for gitt. Samtidig gikk han grunnforskningens ærende. Han vil huskes som en sjelden begavelse, usedvanlig kunnskapsrik, skarpt analytisk, beskjeden og innflytelsesrik.

Vi lyser fred over Berge Ragnar Fures minne!